

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 81'37
МИКОЛА СТЕПАНЕНКО
(Полтава)

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНОЇ СЕМАНТИКИ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

(Бойко Н. І. Експресивна семантика: дискурсивна інтерпретація : монографія / Н. І. Бойко, Т. Л. Хомич. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 200 с.)

Рецензована монографія присвячена характеристиці засобів і способів мотивування експресивної семантики лексичних одиниць на формальному й значеннєвому рівнях. Актуальність праці очевидна, вона зумовлена змінами наукових парадигм, які відбулися в кінці ХХ ст. і на початку ХХІ ст. Ці динамічні та фронтальні зміни на покордонні тисячоліть суттєво позначилися на науково-дослідницькій, соціально-політичній, літературно-художній, освітній сферах життя соціуму, стали стимулом для нових підходів до інтерпретування лінгвальних одиниць, перегляду наукових констант і домінант. Відбувся відхід від формалізованого вивчення мови, стандартних способів аналізу різномовних мовних одиниць, типів мовомислення й мовотворення. У лінгвістиці системоцентричний підхід до студювання мовних явищ поступився місцем антропоцентричному, що передбачав зосередження дослідницького інтересу на новій науковій базі – лінгвокогнітивній, лінгвокультурологічній, етнолінгвістичній тощо.

Винятково актуальним напрямком сучасної мовознавчої науки є комплексна характеристика окремих лексичних шарів, повний опис лексичних підсистем, аналіз їх із позицій діалектичного взаємозв'язку мови й людського чинника, антропоцентризму, концептуальної та мовної картин світу. Серед учених зростає зацікавлення проблемами емоцій («лінгвістика емоцій»), специфікою вербалізації емотивно-аксіологічних виявів особистості, внутрішнього світу людини й т. ін.

У монографії ґрунтовно з'ясовано специфіку семантики експресивного слова, зумовлену денотативним, конотативним та образним макрокомпонентами; ідентифіковано й проаналізовано засоби репрезентації експресивності лексичних одиниць, їхні формальні ознаки та неформальні мотивувальні маркери; встановлено залежність значеннєвого плану експресивного слова від художнього контексту.

Для виявлення й характеристики експресивної семантики лексичних одиниць залучено не лише відомі (традиційні) в семасіології методи та прийоми дослідження, а й запропоновано нові технології аналізу специфіки експресивних значеннєвих планів лексем. Ці технології ґрунтуються на зіставленні контекстуальних (індивідуально-авторських) семантичних матриць лексем і матриць словникових, кодифікованих, узуальних. З-поміж найсутніших критеріїв виокремлення експресивних семантичних планів лексичних одиниць – 1) експресивна функція лексеми в межах художнього дискурсу, тобто функція, із якою співвідноситься семема; 2) полікомпонентність семантичної структури лексичної одиниці; 3) особливості фонетичного (фонемного), морфемного та словотвірного складу лексеми; 4) специфіка її контекстуального вживання (у складі тропів чи стилістичних фігур); 5) відображення/невідображення особливостей експресивної семантики лексичної одиниці в сучасних тлумачних словниках.

До позитивів роботи зараховуємо насамперед аналіз способів і засобів експлікування (мотивування) лексичної експресивності в художніх дискурсах на основі фактичного матеріалу досить широкого хронологічного діапазону – від мовотворчості І. П. Котляревського до лінгвопрактики наших днів.

Актуальними для художнього дискурсу різних епох виявилися такі різновиди мотивації: фонетичний, графічний, словотвірний, лексичний та семантичний. Вони залучають до свого складу одиниці різних мовних рівнів – фонетичного, графічного, морфемічного, морфологічного та лексико-семантичного. Кожен різновид мотивації має у своєму розпорядженні арсенал активних безпосередніх верба-

лізаторів експресивних значеннєвих планів, засобів об'єктивації й реалізації експресивної семантики лексичної одиниці. З-поміж них виділено фонетичні (фонологічні) – звукові повтори (*вибєвкати, втелюцїтїся, втерєбїтїся, гателїтї* ('жадібно їсти'), *гуготїтї, гугнїтї, гугнївїтї, зазіхатї, зєврзтї* ('сказати дурницю, нісенітницю'), *чучєрїтї* ('робитися, ставати корявим, шкарубким, грубим; // нїдїтї, слабнїтї, хїрїтї від чогось-небудь'), *молїтї* ('колихати, приспївучї'); звуконаслідування (*бабахнїтї, агакатї, єкатї, бульботїтї, зааякатї, патїпадїомкатї, хахакнїтї*); звуковий символїзм (*Простору, простору, простору, і щоб нїяких травм, і чогось такого простого, як проростання трав...* – Л. Костенко); наявність специфічних звукосполук (*Бїнкала сигналізацією Іллевого авта номер 2 ... тїрлїгала в ньому на Інтернаціональну площу* – І. Карпа); фонетична екзотичність слова (*Карателї. І слово яке протївнє – вороном каркає* – М. Старицький); графічні – "курсивнє" видїлення лексеми (*Я пишчу жїночу прозу* – І. Карпа; *Якось водномїть усе стало реальнїстю і можливїстю, історичною можливїстю, уявляєш?* – Ю. Андрухович); виєскравлення потрібного слова за допомогою "напївжїрного" шрифту (*Вїн пробує звїльнїтїся від логосу, і фокус розкрїваєтьєся* – Л. Дереш); написання лексеми великими літерами (...спочатку було **СЛОВО** – Л. Дереш); поєднання кількох слів (*Свїту не потрібна свобода, тому що вона осердя тїтїзараз* – Л. Дереш); багаторазове повторення тієї самої лексеми або її частини (*Ворони влїтають на дах – і перед очима стає чорно, чорно-чорно, чорно-чорно-прєчорно від чорного вороння ...* – Л. Дереш); відокремлення кожної букви чи складу в словї (...*ця Римочка знєнацька вїявилася д и т и н о ю, такою самою, як і Дарка* – О. Забужко); транслїтерація (*бай, бойфрєнд, бєстовий, хай, манї, фєїс; бандана, кїндєр, фатєр, бус, кнайпа; бїмбєр, фрєрєр*); прийом графічної трансформації (*В заголовку замїсть СТАДІН стояло ... СТАРІН* – Ю. Андрухович); прийом графічного скорочення слова (*Уяви собї: такий примєрхлїй лїстопадовий лїс, 12 кємє від мїстєчка* – Ю. Андрухович); поєднання кількох рїзновїдїв графєм-їнтенсїфікаторїв (...слово "свобода" нїчого не означає, крїм цієї раптовї порожнєчї – СВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВО – О. Забужко); словотвїрний потенціал – афікси суб'єктивної оцінки (*Вона бїлобрїсєнька, носик у неї гудзїком, ноженятка у волохатєньких черевїках...* – Остап Вишнїя); осново- і словоскладання (...*багатьом і двадцїтї п'яти ще не було, фєномєнї, вундєркїндї, дїтї-квїтї і всяке таке* – Ю. Андрухович); лексичний ресурс – виразна експресивна внутрїшня форма, мотивована зазвичай на дериваційному рївнї (...*але я не уявляла, як вїн їде мїстом – і лїшає очї на отїх молодїосїньких голопїтїницях* – М. Матїос); семантичний арсенал – образно-переноснї (метафоричнї та метонїмїчнї) значення, що постали внаслїдок експресивної (передусїм окаянїальної) номїнації (*У Колиної дружини є син, Мїшї вїн дїуже подобаєтьєся, Мїша називає його ангєлом. Ангєлу дев'ять рокїв...* – С. Андрухович; ...*адвокат катанїльтїваєсьє зї свого мїсця* – М. Матїос; ...*все, про що нїколи не думала, постало передї мною в бєзжалнїй правдї* – І. Роздобудько; ...*стара ще хвїлю вдївляєсьє в мої губи, а потїм махнула полїартрїтнїю рукою в кїнєць коридору* – Ю. Іздрик; *Вїн збїрав цілі снопи вїртуальних красунї і розумнїць* – С. Андрухович).

У висновках викладено основні положення дослїдження, окреслено новї проблеми, що стоять лексичної експресивності й чекають свого рїзнобїчного висвітлення.

До монографїї додано розлогий бїбліографїчний список (322 позиції), список основних лексикографїчних робїт (35 позиції) та список використаних джерел фактичного матерїалу (183 позиції).

Матерїали праці можна з успїхом використовувати на спецкурсах, спецсемїнарах із лексикологїї та лексикографїї, на лекціях, практичних, лабораторних заняттях із сучасної української мови, стилїстики, лїнгвїстичного аналізу тексту.

З певнїстю твердїмо, що праця, яку підготували Надїя Бойко й Тєтяна Хомїч, зацікавить науковцїв, аспїрантїв і студентїв філологїчних факультетїв, учителїв української мови та лїтератури, а також усїх, хто бєзпосєредньо чи опосєредковано дослїджує проблеми експресивної семантики лексичних одиниць, систему рїзнорївнєвих способїв і засобїв її вербалїзації в художньому дискурсі.

Одержано 26.04.2018 р.